

ÅSE HEDEMARK¹
REINE RYDÉN²

Utveckling av det nätbaserade lärandet: en försöksverksamhet

På institutionen för ABM i Uppsala har en försöksverksamhet med olika former av nätbaserad undervisning bedrivits. På både campus- och distansutbildning har vi med fokus på ett mer kommunikativt lärande prövat nya sätt att genomföra seminariediskussioner, övningar och examinationsuppgifter. Våra erfarenheter är överlag positiva och undervisningen präglas nu i högre grad än tidigare av tvåvägskommunikation. En viktig lärdom vi dragit är att inte låta oss styras av tekniken allt för mycket. Avgörande för valet av seminarieform och kommunikationsmedel måste vara det pedagogiska syftet med undervisningen.

Inledning

På senare tid har intresset för nätbaserat lärande ökat. Frågan är inte längre om man ska använda nätbaserade utbildningsformer utan snarare vilka metoder som fungerar bäst för studenter och lärare. Fokus ligger ofta på dialog, kommunikation och de sociala aspekter som finns inbyggda i digital teknik och sociala medier. Dessutom har den sociokulturella synen på lärande, som betonar interaktionens betydelse, fått ökat genomslag i den praktiska undervisningen och det har sannolikt också påverkat intresset för nätbaserat lärande. Lärande är en aspekt av alla mänskliga handlingar och måste förstås som en integrerad del av de praktiker som människor ingår i. En grundpremiss för den sociokulturella synen är att all mänsklig handling bygger på relationer till "andra" (*the other*), antingen konkreta personer eller

---

¹ Åse Hedemark är fil.dr och universitetslektor i biblioteks- och informationsvetenskap vid institutionen för ABM, Uppsala universitet. E-post: ase.hedemark@abm.uu.se

² Reine Rydén är docent i historia och universitetslektor i arkivvetenskap vid institutionen för ABM, Uppsala universitet. E-post: reine.ryden@abm.uu.se

andra i mer överförd bemärkelse. De redskap vi använder oss av har en *medierande* funktion, dvs. människan samspelar med intellektuella och fysiska redskap när hon erfar och uppfattar världen (Säljö 2000; Säljö 2005; Wertsch, del Rio & Alvarez 1995, s. 22 ff).

Dessa tankar var utgångspunkten för en försöksverksamhet med nya nätbaserade undervisningsformer vid institutionen för ABM i Uppsala, huvudsakligen under läsåret 2013/2014. Syftet med denna artikel är att diskutera olika metoder som prövades för att förbättra kommunikationen mellan studenter och lärare. Vi hoppas att våra erfarenheter som universitetslärare i någon mån kan vara till nytta i andra universitetslärares vardag och bidra till utveckling av studenternas lärande, här på ABM och på andra utbildningar. Förhoppningen är således att artikeln ska ge inspiration till exempelvis lärare som planerar att utveckla nätbaserat lärande samt också ge studenter exempel på hur institutioner och utbildningar arbetar med pedagogiskt utvecklingsarbete.

Vi började med att pröva nya former för seminarier på distanskursen i biblioteks- och informationsvetenskap.ⁱ De lärare som arbetat med både campus- och distansutbildning hade nämligen upplevt att utvecklingen på distansutbildningen pedagogiskt halkat efter campusutbildningen. Senare genomfördes lärarintervjuer, följda av ett lärarmöte där flera lärare åtog sig att pröva nya nätbaserade inslag i undervisningen, på distans eller campus eller bådadera.

Nyckelord i litteraturen om nätbaserad utbildning är kommunikation och interaktion. Marie Mörndal talar om tre grader av kommunikation. För det första *överföring* av information, dvs. envägskommunikation. För det andra *interaktion* eller tvåvägskommunikation, diskussion mellan deltagarna. För det tredje *samarbete*, en utvecklad form av interaktion där man åstadkommer något tillsammans och skapar gemensam kunskap (Mörndal 2011, s. 64ff). Det första är enkelt att uppnå med de flesta lärplattformar. Vår fråga var om det, framför allt på distans, var möjligt att uppnå mer av interaktion och samarbete.

En viktig aspekt av ett nätbaserat lärande är att det inte är synonymt med traditionell distansutbildning, som i hög grad bygger på självstudier (Hrastinski 2013, s. 15f). Att det inte finns någon strikt skiljelinje mellan campus- och distansutbildning är en bärande tanke inom *blended learning* eller hybridundervisning (Bonk & Graham 2006). Mot denna bakgrund utvidgades efterhand syftet med försöksverksamheten till en strävan att låta utbildningen som helhet i högre grad präglas av det kommunikativa lärande som nätbaserad utbildning fokuserar på.

Synkrona och asynkrona diskussioner

Ett huvudtema i litteraturen om nätbaserat lärande är skillnaden mellan *synkrona* diskussioner i exempelvis chattforum eller Adobe Connect, där alla deltar samtidigt, och *asynkrona* diskussioner i diskussionsforum, som kan pågå under en längre tid och där alla inte behöver vara med på samma gång. Synkrona seminarier är de som mest påminner om situationen i ett klassrum på campus. De är viktiga för gruppgemenskap och engagemang, men kan med fördel förberedas individuellt eller i smågrupper med asynkron kommunikation. Synkron kommunikation framhålls som särskilt lämplig när det krävs snabb återkoppling, exempelvis vid handledning och grupparbeten. En nackdel är dock att de snabba dominerar och de eftertänksamma blir efter. Det påminner om situationen i klassrummet, där studenter som behärskar verbal kommunikation och som känner sig bekväma i den sociala situationen har ett övertag medan andra sitter tysta. De sistnämnda kan komma mer till sin rätt i en textbaserad asynkron dialog. Där ges deltagarna mer tid att reflektera över ämnet och formulera sig och ingen riskerar att bli avbruten. Ännu en fördel är att man kan ha flera diskussionstrådar igång samtidigt. Men det finns också nackdelar: kraven kan upplevas som höga på att det som skrivs ska vara genomtänkt och diskussionen kan bli mindre spontan (Keller & Lindh 2011, s. 43f; Mörndal 2011, s. 55f; Rydberg Fåhres 2011, s. 76ff).

Att få nätbaserade diskussioner att fungera bra är en pedagogisk utmaning (Mörndal 2011, s. 63) och det kunde också konstateras av vårt lärarkollegium. Den huvudsakliga lärplattformen vid institutionen är Uppsala universitets egenutvecklade Studentportalen. För textbaserade distansseminarier används däremot PingPong, eftersom dess diskussionsforum visat sig fungera bättre än motsvarande funktion i Studentportalen. Vid seminariediskussioner och datalaborationer i realtid på distans, till exempel i kursmomentet Informationsförmedling ur ett användarperspektiv, används Adobe Connect. Erfarenheter som flera lärare har gjort är att Adobe Connect fungerar bra för uppgifter av redovisande karaktär men sämre för diskussionsseminarier och att gruppstorleken inte bör överstiga sex-åtta personer. Ett par lärare prövade en kombination, dvs. att inleda seminariet med korta muntliga redovisningar i Adobe Connect och att efter en paus övergå till skriftlig diskussion i PingPong. Denna uppdelning var dock mindre lyckad, eftersom den upplevdes som att starta om med ett nytt seminarium. De olika seminariemodellerna lämpar sig alltså för olika typer av uppgifter.

Ett av de nya försöken handlade om en form av rollspelsövning där två personer agerar och en tredje iakttar och dokumenterar vad som händer. Att genomföra denna övning på distans har varit svårt eftersom den i hög grad bygger på kroppsspråk och förmågan att kunna uppfatta andras kroppsspråk. Den nya idén gick ut på att använda möjligheten att skapa gruppum (*breakout rooms*) i Adobe Connect. Först samlades hela seminariegruppen i Adobe Connect där

de fick inledande instruktioner av läraren. Därefter delades studenterna in i grupper om tre och placerades i var sitt grupprum. Smågrupperna gav sig i kast med gruppövningarna och läraren besökte med jämna mellanrum varje grupprum. Läraren upplevde att seminariet fungerade bra och att döma av kursvärderingen tyckte studenterna också det. Denna seminarieform kom till användning även följande läsår och har mer eller mindre permanentats då formen upplevs som det hittills bästa alternativet.

Ett försök som slog mindre väl ut genomfördes på uppsatsmomentet. Där brukar studenterna delas in i uppsatsgrupper där de ger feedback på varandras textutkast. Denna gång blandades grupperna så att de innehöll både campus- och distansstudenter som skulle hålla nätbaserade gruppmöten. Vid något tillfälle genomfördes också en grupphandledning där några studenter deltog fysiskt och andra via Adobe Connect. Emellertid var campusstudenterna inte tillräckligt förberedda på att använda Adobe Connect, vilket ledde till dålig aktivitet. Slutsatsen blev att alla studenter inte är så vana vid nätbaserad kommunikation som vi lärare kanske tror och att nya tekniska lösningar inte ska införas utan tid för övning.

Diskussionsforum och social närvaro

Något som återkommer i litteraturen om distansutbildning är betydelsen av att läraren uppfattas som närvarande och ger personlig återkoppling. Begreppet *närvaro* är på en distanskurs naturligtvis något annat än fysisk närvaro. Keller & Lindh (2011, s. 44ff) talar om tre sorters närvaro: kognitiv närvaro, lärarnärvaro och social närvaro. *Kognitiv närvaro* handlar om att kursens ämnesinnehåll presenteras tydligt, att olika delar av innehållet hänger ihop och att det finns möjligheter till diskussioner och reflektioner om ämnet. *Lärarnärvaro* uppnås genom att kursen ges en klar och väl synlig struktur samt att läraren anger hur och när han eller hon är tillgänglig. *Social närvaro* innebär att studenten ska känna sig trygg att uttrycka sina egna tankar. Det är därför viktigt att få ansikten på lärare och kurskamrater tidigt.

Medel för social närvaro kan vara personliga beskrivningar med foto i lärplattformen, e-möten i realtid eller ett gemensamt diskussionsforum där studenter och lärare kan samtala om mer eller mindre kursrelaterade frågor. Lärarens roll i diskussionsforumet är att följa diskussionen, komma med uppmuntrande kommentarer och vid behov styra upp diskussionen. Det har dock visat sig att hög aktivitet från läraren riskerar att leda till kortare diskussioner, eftersom studenter föredrar att svara på andra studenters inlägg (Engvig 2006, s. 96; Keller & Lindh 2011, s. 46; Mörndal 2011, s. 57).

Ett första försök med ett sådant forum gjordes under höstterminen 2013 på en av campuskurserna, men aktiviteten blev högst begränsad. Troligen var det ett misstag att introducera forumet

mitt under en termin och dessutom var läraren själv lite för aktiv i början. Hösten 2014 införde vi i stället ett forum vid kursstarten på det gemensamma introduktionsmomentet. Alla uppmanades att lägga upp en personlig presentation och dessutom fanns några ämnesrelaterade diskussionstrådar. Denna gång blev aktiviteten mycket högre, åtminstone på presentationstråden. Studenterna började även fylla på med egna trådar om kursrelaterade frågor men snart avtog diskussionen, vilket visar på en begränsning för denna typ av diskussionsforum. Studenterna startade nämligen också egna facebook-grupper där de diskuterade institutionen och undervisningen, vilket förstås är lättare om inte lärarna kan läsa inläggen.

Wikipedia och Pecha kucha

På en av campuskurserna prövades ett Wikipedia-baserat grupparbete. I denna typ av uppgift betraktas Wikipedia som "ett pedagogiskt verktyg för studenternas lärande – en plats för textbearbetning, kritisk granskning och kollaborativt 'kunskapande'" (Hjalmarsson 2009, s. 133). Studenterna arbetade i grupper på fyra med att redigera artiklar om var sitt ämnesord. I några fall fanns en knapphändig text att bygga vidare på, i ett par fall fick de börja från början. Varje grupp tilldelades ett diskussionsforum och deltagarna uppmanades att skaffa användarkonton på Wikipedia. Trots att kursen var campusbaserad förväntades studenterna inte träffas fysiskt för att arbeta med uppgiften. Under arbetets gång och efter deadline kontrollerades i diskussionsforumet och i artikelns historik att alla tog aktiv del i arbetet. Studenterna fann uppgiften givande, men det dök också upp komplikationer. En grupp råkade ut för en klåfingrig Wikipedia-redaktör som ändrade i texten samtidigt som gruppen arbetade. Att göra noter i Wikipedia var också mycket komplicerat. Uppgiften kom inte till användning det följande läsåret men är väl värd att pröva igen, förutsatt att det går att hitta nya relevanta ämnesord att skriva om.

En annan lärare utgick från behovet att öva mer på individuell muntlig redovisning. På ett kursmoment infördes som examination på både campus och distans *Pecha kucha*. Det är en presentationsform där man muntligt kommenterar 20 powerpoint-bilder som var och en visas under 20 sekunder med automatisk frammatning (pechakucha.org). Uppgiften beskrevs efteråt av de flesta studenter som rolig, kreativ och lärorik, även om några påpekade att formen för redovisningen riskerade att ta fokus från innehållet. Distansstudenterna genomförde redovisningen i Adobe Connect, där presentationen lades upp och studenten läste sin text samtidigt som bilderna matades fram. Tekniskt fungerade det utmärkt –enligt läraren är Pecha kucha "som gjort för Connect". Denna redovisningsform har inte heller återanvänts men bör helt klart ingå i vår "verktygslåda".ⁱⁱ

Slutsatser

Hittills har försöksverksamheten främst fokuserat på seminariediskussioner och examinationsuppgifter. Att utveckla formerna för föreläsningar, särskilt på distans, är naturligtvis också önskvärt och får bli nästa steg efter en summering av erfarenheterna så här långt.

Uppfylldes syftet med försöksverksamheten, att uppnå en högre grad av interaktion? Svaret på frågan får nog sägas vara delvis ja. Vi upplever att vi i dag åtminstone har betydligt mer av tvåvägskommunikation vid seminarier och övningar än vi hade tidigare och det är framför allt i det avseendet som vi menar att våra erfarenheter kan vara till nytta för andra. Vi i lärarkollegiet har också i högre utsträckning börjat tala om dessa frågor, vilket gör att det bland lärarna i dag finns en större medvetenhet om vikten av dialog med studenterna. När det gäller studenterna upplever vi att det i dag finns ett större intresse för nätbaserat lärande även bland campusstudenterna. Här kan försöksverksamheten ha spelat en roll men det ökade intresset kan också ha att göra med exempelvis utvecklingen av nya kommunikationsteknologier och det interaktiva medielandskapet, som påverkar samhället och invånarnas sätt att kommunicera på överlag (se exempelvis Engström, Enbom & Lindgren 2012).

En viktig slutsats av försöksverksamheten är att valet av seminarieform och tekniskt kommunikationsmedel måste styras av syftet med uppgiften. Det är lätt att vid planeringen av undervisningen i allt för hög grad låta sig styras av den befintliga tekniken. Ytterligare en lärdom vi har dragit är att man som lärare inte ska vara rädd för att pröva nya undervisningssätt och att man lär sig något även av mindre lyckade försök. Utbildning är en lärandeprocess för såväl lärare som studenter. Förhoppningsvis kan en ökad dialog kring olika undervisningsformer göra att vi kommer närmare den tredje kommunikationsform som Mörndal skriver om, det vill säga samarbete och en utvecklad form av interaktion mellan lärare och studenter.

Copyright: CC BY-NC-ND- 3.0
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Referenser

- Bonk, Curtis J. & Graham, Charles R. (eds.) (2006), *The handbook of blended learning. Global perspectives, local designs*. San Francisco: Pfeiffer.
- Engström, Kerstin, Enbom, Jesper & Lindgren, Simon (2012), "Ett nytt medielandskap", i *Nya medier och kommunikation. Makt och*

- meningsskapande i den digitala tidsåldern*, Simon Lindgren (red.). Malmö: Gleerups.
- Engvig, Mona (2006), *Online Learning. All You Need to Know to Facilitate and Administer Online Courses*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Hjalmarsson, Jan (2009), "Wikipedianer – om Wikipedia i undervisningen", i *Pedagogiskt arbete i teori och praktik. Om bibliotekens roll för studenters och doktoranders lärande*, Birgitta Hansson & Anna Lyngfelt (red.). Lund: BTJ Förlag.
- Hrastinski, Stefan (2013), *Nätbaserad utbildning. En introduktion* (andra upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Keller, Christina & Lindh, Jörgen (2011), "Framgångsfaktorer för utbildning på nätet", i *Mer om nätbaserad utbildning – fördjupning och exempel*, Stefan Hrastinski (red.) Lund: Studentlitteratur.
- PechaKucha 20x20. www.pechakucha.org
- Mörndal, Marie (2011), "Överföring, interaktion eller samarbete?", i *Mer om nätbaserad utbildning – fördjupning och exempel*, Stefan Hrastinski (red.) Lund: Studentlitteratur.
- Rydberg Fähræus, Eva (2011), Goda dialoger som förstärker lärande, i *Mer om nätbaserad utbildning – fördjupning och exempel*, Stefan Hrastinski (red.) Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, Roger (2000), *Lärande i praktiken – ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.
- Säljö, Roger (2005), *Lärande och kulturella redskap. Om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Norstedts.
- Wertsch, James V., del Rio, Pablo & Alvarez, Amelia (red.) (1995), *Sociocultural Studies of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.

ⁱ Masterprogrammet i ABM har tre olika inriktningar: arkivvetenskap, biblioteks- och informationsvetenskap (B&I) samt musei- och kulturarvsvetenskap. B&I har utbildning på både campus och distans, de andra två endast på campus.

ⁱⁱ Några studenter blev så inspirerade att de året därpå arrangerade en Pecha kucha-festival för masterstudenter på fakulteten, ett initiativ som sedan prisbelönades i universitetets tävling på temat Aktiv studentmedverkan (aktivstudentmedverkan.uadm.uu.se/calendar/history/ASPdays).